

Музиколошки институт САНУ

**Научни скуп са међународним учешћем
Радио као стуб развоја српске и југословенске
музичке културе и уметности**

Београд, 11-13. децембар 2014.

Музиколошки институт
Српске академије наука и уметности

Institute of Musicology
Serbian Academy of Sciences and Arts

НАУЧНИ СКУП СА МЕЂУНАРОДНИМ УЧЕШЋЕМ

**Радио као стуб развоја српске и југословенске
музичке културе и уметности**

Књижица апстраката

Београд, 11–13. децембар 2014.
Музиколошки институт САНУ

*Организовање овог научног скупа финансијски је подржала
Организација музичких аутора Србије – СОКОЈ*

НАУЧНИ СКУП СА МЕЂУНАРОДНИМ УЧЕШЋЕМ

Радио као стуб развоја српске и југословенске музичке културе и уметности

Музиколошки институт САНУ, Београд, 11–13. децембар 2014.

Председник Организационог одбора

др Мелита Милин, научни саветник, директор Музиколошког института САНУ

Извршни секретар Организационог одбора

др Ивана Медић, научни сарадник Музиколошког института САНУ

Чланови Организационог одбора

др Катарина Томашевић, виши научни сарадник Музиколошког института САНУ

др Растко Јаковљевић, научни сарадник Музиколошког института САНУ

Срђан Атанасовски, истраживач-сарадник Музиколошког института САНУ

Ивана Весић, истраживач-сарадник Музиколошког института САНУ

Марија Думнић, истраживач-сарадник Музиколошког института САНУ

Чланови Програмског савета

Академик Дејан Деспић, редовни члан Одељења ликовне и музичке уметности САНУ

Проф. др Леон Стефанија, Универзитет у Лубљани, Филозофски факултет, Одсек за музикологију

др Татјана Марковић, Универзитет за музику и лепе уметности, Беч, Аустрија;
Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности

др Ана Хофман, Словеначка академија наука и уметности, Центар за интердисциплинарна истраживања, Лубљана

мр Ана Котевска, председник Музиколошког друштва Србије

мр Горица Пилиповић, музички уредник у редакцији Радио Београда 2

Јелена Арнаутовић, Универзитет у Приштини са седиштем у Косовској Митровици,
Факултет уметности

ПРОГРАМ

Четвртак, 11. децембар 2014.

Зграда Института САНУ, Кнез Михаилова 36, сала 1, I спрат

9:00 Регистрација учесника

10:00 Поздравно обраћање организатора скупа

Мелита Милин, директор Музиколошког института САНУ

Душан Радуловић, директор Радио Београда

Сесија 1

Радио Београд пре Другог светског рата

Председава **Катарина Томашевић**

10:30 **Ивана Весић** (Музиколошки институт САНУ, Београд): Музички програм Радио Београда између два светска рата и феномен националне и културне „педагогије“

11:00 **Стефан Цветковић** и **Ксенија Стевановић** (Радио Београд 3): Техно-полет. Директни преноси и програмски текстови у контексту успостављања „новог медија“ у часопису *Радио Београд* у периоду од 1929. до 1934. године

Сесија 2

Sender Belgrad (немачки окупацијски радио) за време Другог светског рата

Председава **Катарина Томашевић**

11:30 **Мирјана Николић** (Факултет драмских уметности, Универзитет уметности у Београду): Музички садржаји у програму Радио Београда (*Sender Belgrad*) током Другог светског рата – од ескапизма до врхунских уметничких домета

12:00 **Маја Васиљевић** (Филозофски факултет, Универзитет у Београду): *Sender Belgrad* у биополитичком контексту немачке управе Београда (1941–1944)

12:30 Пауза

13:00 *Креативни доприноси историји Радио Београда*

Ђорђе Малавразић (Главни и одговорни уредник Радио Београда 2):

Рани појам радиофонске музике и прва српска радионица звука

Даринка Симић-Митровић (Главни уредник Музичког програма Радио Београда и директор Музичке продукције РТС у пензији):

Quo vadis musica? Улога радијских ансамбала у извођењу и снимању српске музике

14:30 Ручак за учеснике скупа

Сесија 3

Радио станице у некадашњој Југославији и у суседним земљама

Председава **Ивана Медић**

15:30 **Leon Stefanija** (University of Ljubljana, Faculty of Philosophy): Radio as cultural or entertaining medium? A note regarding broadcasting policies till 1945 in Slovenia

16:00 **Srdan Atanasovski** (Institute of Musicology SASA): Invention of “folk music”: *kaval* and Radio Skorje

16:30 **Tjaša Ribizel** (Muzikološki zbornik, Ljubljana): Radio Programme at RTV Ljubljana in the 1960s

17:00 **Slobodan Dan Paich** (Artship Foundation, San Francisco): Sending Waves, Receiving Culture: Formation and Practice of Radio Belgrade Children Chorus (1953–1960)

17:30 Пауза

18:00 **Трибина Минимализам и постминимализам**

Организована у оквиру пројекта *Великани минимализма*, подржаног од стране Министарства културе и јавног информисања Републике Србије. Ауторке пројекта: Ивана Медић (Музиколошки институт САНУ), Ксенија Стевановић и Ивана Неимаревић (Трећи програм Радио Београда)

Учесници трибине: **Ивана Миладиновић-Прица** (Факултет музичке уметности у Београду), **Јелена Новак** (ЦЕСЕМ, Лисабон, Португалија), **Јелена Јанковић-Бегуш** (ЦЕБЕФ, Београд), **Соња Лончар и Андрија Павловић** (ЛП Дуо, Београд)

Модератор: **Стефан Цветковић** (Трећи програм Радио Београда)

У оквиру трибине биће емитовани снимци са концерта **Ансамбла Хокетус** у Студију 6 Радио Београда, реализованог у оквиру пројекта *Великани минимализма*

Петак, 12. децембар 2014.

Зграда Института САНУ, Кнез Михаилова 36, сала 1, I спрат

Сесија 4

Уређивачке политике и програмске концепције

Председава **Горица Пилиповић**

9:00 **Александра Паладин** (Радио Београд 1): Искоришћеност музике у програмима Радио Београда

9:30 **Снежана Николајевић** (Радио-телевизија Србије; Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу): Садејство текста и музике у обликовању драматургије музичких емисија Радио Београда

10:00 **Ана Петров** (Академија уметности, Универзитет у Бањој Луци): Политика забаве: улога Радио Београда у произвођењу југословенске забавне музике

10:30 Пауза

Сесија 5

Уређивачке политике и програмске концепције (наставак)

Председава **Јелена Јовановић**

11:00 **Весна Ивков** (Академија уметности, Универзитет у Новом Саду): Емисије народне музике у оквиру програма Радио Новог Сада – изазов мултикултуралности

11:30 **Милица Кнежевић** (Филозофски факултет, Универзитет у Београду): Допринос радијских програма конструкцији, реконструкцији и промоцији нових интерпретација музике инспирисане фолклорном праксом у Србији

12:00 **Саша Божидаревић** (Факултет уметности, Универзитет у Косовској Митровици): Хорске руковети и сродне форме на програмима Радио Београда

12:30 Пауза

13:00 *Креативни доприноси историји Радио Београда*

Владан Радовановић (вишемедијски уметник, оснивач и руководилац Електронског студија Радио Београда 1972–1999):

Електронски студио Радио Београда

14:00 Ручак за учеснике скупа

Сесија 6

Уређивачке политике и програмске концепције (наставак)

Председава **Ана Котевска**

15:00 **Милан Милојковић** (Академија уметности, Универзитет у Новом Саду): Грамофонске плоче са делима српских аутора седамдесетих и осамдесетих година XX века у фонотеци Радио Београда

15:30 **Ирина Цвијановић** (Радио Београд 3) и **Растко Јаковљевић** (Музиколошки институт САНУ, Београд): Емисије Драгослава Девића о „музици света“ на Трећем програму Радио Београда

16:00 **Ивана Медић** (Музиколошки институт САНУ): Циклус концерата *Музичка модерна* Трећег програма Радио Београда (1967–1985)

16:30 Пауза

Сесија 7

Лабораторије звука: Радиофонија, Електронски студио

Председава **Мелита Милин**

17:00 **Марија Ћирић** (Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу): Игра и музикалност као претпоставке радиофоније

17:30 **Ана Котевска** (Музиколошко друштво Србије, Београд): Компонување звучних отисака градова: примери из радиофонског стваралаштва Иване Стефановић

18:00 **Ивана Неимаревић** и **Ксенија Стевановић** (Радио Београд 3): Електронски студио Радио Београда од лабораторије новог звука до архива аналогног звука

18:30 Пауза

19:00 **Промоција нових издања посвећених Стевану Стојановићу Мокрањцу**

О књизи и компакт диску говоре: **Богдан Ђаковић** (Академија уметности у Новом Саду), **Биљана Милановић**, **Катарина Томашевић** и **Ивана Медић** (Музиколошки институт САНУ)

- Биљана Милановић (ур.): *Стеван Стојановић Мокрањац: Иностране концертне турнеје са Београдским певачким друштвом*. Београд, Музиколошки институт САНУ и Музиколошко друштво Србије, 2014.

Књига је објављена на српском и енглеском језику, у оквиру Програма обележавања стогодишњице Првог светског рата, уз подршку Министарства културе и јавног информисања Републике Србије, Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Организације музичких аутора Србије (СОКОЈ).

- Мелита Милин (ур.), Биљана Милановић (прир.): Двоструки компакт-диск из едиције „Пробуђени архив“: *Имагинарни музеј Мокрањчевих дела*. Београд, Музиколошки институт САНУ (у сарадњи са Радио Београдом), 2014.

Архивски снимци Хора Радио-телевизије Београд из друге половине XX века, под управом Михаила Вукдраговића, Милана Бајшанског, Војислава Симића, Златана Вауде и Младена Јагушта. Издање су подржали Министарство културе и јавног информисања Републике Србије, Секретаријат за културу Града Београда и Организација музичких аутора Србије (СОКОЈ).

Субота, 13. децембар 2014.

Зграда Института САНУ, Кнез Михаилова 36, сала 1, I спрат

Сесија 8

Музичка продукција и ансамбли Радио-телевизије Београд / Радио-телевизије Србије

Председава **Тађана Марковић**

10:00 **Марија Маглов** (докторанд, Факултет музичке уметности, Универзитет уметности у Београду): Популаризација озбиљне музике на програмима Радио Београда и у издаваштву ППП РТС-а

10:30 **Јелена Јанковић-Бегуш** (ЦЕБЕФ, Београд): Допринос ансамбала Музичке продукције Радио-телевизије Србије промовисању југословенске и српске уметничке музике на Београдским музичким свечаностима (1969–2013)

11:00 **Срђан Тепарић** (Факултет музичке уметности, Универзитет уметности у Београду): Опстанак Мешовитог хора Радио-телевизије Србије у годинама транзиције (2000–2014)

11:30 Пауза

Сесија 9

Радио у XXI веку

Председава **Јелена Арнаутовић**

12:00 **Марија Каран** (докторанд, Универзитет уметности у Београду): Профилисање савременог радијског аудиторијума – улога слушалаца у уређивању радијске музичке концепције

12:30 **Ивана Ерцеговац** (Универзитет Мегатренд у Београду): Радио као интегрисани део интернета: нови живот са глобалном слушаношћу

13:00 Завршне напомене и дискусија

АПСТРАКТИ

Креативни доприноси историји Радио Београда

Ђорђе Малавразић

Главни и одговорни уредник Радио Београда 2

glavniurednikrb2@rts.rs

РАНИ ПОЈАМ РАДИОФОНСКЕ МУЗИКЕ И ПРВА СРПСКА РАДИОНИЦА ЗВУКА

Много пре настанка првих конкретних и електронских дела, размишљало се о могућностима специфичне радиофонске музике. Овде није била реч о истраживању предности него о признавању слабости радија, који је тридесетих година XX века још имао велика техничка ограничења, па су се једно време музички уредници бавили идејом како процес компоновања и извођења прилагодити суженом фреквенцијском спектру, у чијем се оквиру тадашњи програм емитовао и примао. То је водило адаптацији, пре него мењању музике.

Радикалну идеју о радију као новој уметности звука први су код нас лансирали зенитисти, у публикацијама и на манифестним соареима. Они нису имали дотицаја са Радио Београдом, нити су се уклапали у његов, доста традиционални концепт просвећивања људи и ширења проверених културних вредности. Међутим, књижевни реалиста Вељко Петровић, програмски директор Радио Београда у годинама уочи Другог светског рата, имао је изражен сензибилитет радијског човека и први се подухватио продуковања једног чисто акустичког остварења, које је неизбежно имало музички принцип конструкције. У њему није било тонова ни речи, него само реалних шумова природе и колективног људског рада. У том смислу, Петровић претходи звучном експериментисању врхунских српских мајстора радиофоније из раних седамдесетих година, који су стекли велику међународну афирмацију, и оснивању, 1985, серије Драмског програма Радио Београда *Радионица звука*.

Ретки примери нашег радиофонског стваралаштва из међуратног периода нису сачувани. То су потоњени акустички светови, које може делимично дохватити, полазећи од докумената, само описна реч.

Даринка Симић-Митровић

Главни уредник Музичког програма Радио Београда и директор Музичке продукције Радио-телевизије Србије у пензији

daschaster@gmail.com

***QUO VADIS MUSICA?* УЛОГА РАДИЈСКИХ АНСАМБАЛА У ИЗВОЂЕЊУ И СНИМАЊУ СРПСКЕ МУЗИКЕ**

Желим да истакнем драматичан заокрет у креирању програмске политике Радио Београда који се догодио пре *са* две деценије и то без икакве јавне расправе и учешћа културне јавности.

Радио Београд је, од самог оснивања, а поготово од оснивања сопствених ансамбала, имао и испуњавао примарну обавезу неговања и чувања домаће, у то време југословенске музичке баштине. То је дошло до изражаја већ на сâмом свечаном отварању станице (1924. године) када су извођена искључиво дела домаћих композитора. У наредним деценијама присуство бар једног домаћег дела на концертима пред публиком или у студију било је *sine qua non*, а после јавног извођења следила су обавезна снимања у студију. Поред композиција већ афирмисаних аутора, снимана су и дела младих композитора, па и успешни дипломски радови студената композиције. Ти трајни снимци нам и

данас сведоче о развоју југословенске музике. Без таквог стимуланса за композиторе, много тога би остало ненаписано и југословенска музика би се још онда тихо угасила.

Ова, веома чврсто зацртана политика, изражавала се у три правца:

- Снимањем гостујућих уметника и камерних ансамбала.
- Стављањем на програм и снимањем домаће музике у извођењу радијских ансамбала.
- Наручивањем нове музике, било директно од проверених аутора, било путем јавних конкурса.

Треба истаћи да је у реализацији тих пројеката била веома развијена сарадња међу југословенским радио станицама, па су радијски ансамбли често гостовали у студијима других станица, па чак и наступали истовремено у извођењу појединих дела. Све то је резутовало импозантним музичким архивом југословенске музике којим данас Радио Београд (и, верујем, друге станице) располажу.

Такође треба истаћи да је тај задатак – неговање домаћег музичког стваралаштва, био пресудан у очувању самих радијских ансамбала који су, као скупци за одржавање, у више наврата били на удару са захтевима да буду укинута. Али чињеница да ниједан други ансамбл не би могао да трајно реализује задату и плански осмишљену програмску политику би увек обезбеђивала њихов опстанак.

А онда, та основна делатност је почетком деведесетих година XX века почела прећутно да одумире. Прво су страдали екстерни извођачи домаће музике које више нико није позивао у студио, потом су са репертоара радијских ансамбала изостајала домаћа дела, а о наручивању истих више није било ни говора. Највећи ансамбли (хор и симфонијски оркестар) су постали нека врста ансамбала „за репрезентацију“, студијских снимања готово да више нема, а програми јавних концерата теже првенствено привлачењу публике популарним делима или се задовољавају улогом пратилаца популарних домаћих и страних извођача.

А композитори? Број оних који се могу надати да ће своје дело чути уживо или чак снимити на CD-у раван је добитку на Лотоу. Мисли се наравно на композиторе тзв. озбиљне музике. Можда неки нешто и пишу, али то ће за генерације које долазе остати тајна.

Владан Радовановић

Вишемедијски уметник, оснивач и руководиоца Електронског студија Трећег програма Радио Београда (1972–1999)

vladanr@cunet.rs

ЕЛЕКТРОНСКИ СТУДИО РАДИО БЕОГРАДА

Будући да је средином шездесетих година прошлог века већ постојало интересовање за електронску музику, по повратку из Варшаве предложио сам да се при Музичкој академији или Удружењу композитора Србије оснује сличан студио. Пошто мој предлог за оснивање електронског студија није прихваћен од стране поменутих институција, исто сам предложио Трећем програму Радио Београда. Тадашњи главни уредник Трећег програма Александар Ацковић имао је разумевања за мој предлог и наложио је мени и Полу Пињону (Paul Pignon) да у сарадњи са фирмом ЕМС из Лондона пројектујемо главни уређај будућег студија. Резултат сарадње био је синтетизер Synthi 100. Електронски студио Радио Београда почео је да ради 1972. године. После Ацковићеве смрти, руководећи врх Радија дуго није подржавао даљи развој Студија, те је он компјутеризован тек 1987. године. Први набављени компјутер био је Atari Mega ST 2. Функционисање Студија обустављено је 1999. године.

Студио је у почетку припадао трећој генерацији. Хибридни, дигитално-аналогни тип студија омогућавао је тројако управљање уређајима: ручно, управљање једним уређајем помоћу другог уређаја и напонско управљање свим повезаним јединицама помоћу секвенцера. После компјутеризације, омогућена је стандардна дигитална технологија стварања звукова и њихово секвенцирање.

Најважнији задатак Студија био је остваривање дела уметничке електроакустичке музике. Други задатак представљало је остваривање пропратне и функционалне музике за потребе радија, телевизије и филма. Остале активности Студија биле су одржавање семинара, психоакустички експерименти и организовање концерата сопствене продукције.

У првој етапи рада, у концепцијско-естетском смислу у Студију се определило за отвореност, с тим да се не пренебрегну услови које поставља сама природа електронског медија. У циљу освајања самосвојности електронског медија, испрва се заобилазио звучни материјал налик на вокални и инструментални, као и вокално-инструментални начин организовања звукова. У другој етапи, у знаку „оживљавања“ електронског звука, измењен је претходни став према звучном материјалу и његовом организовању. Својства проучаваних вокалних, инструменталних и природних звукова пројектована су на електронски материјал.

* * * * *

Сесија 1: Радио Београд пре Другог светског рата

Ивана Весић

Музиколошки институт САНУ, Београд

distinto_differente@yahoo.com

МУЗИЧКИ ПРОГРАМ РАДИО БЕОГРАДА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА И ФЕНОМЕН НАЦИОНАЛНЕ И КУЛТУРНЕ „ПЕДАГОГИЈЕ“

Феномен педагошке праксе, према мишљењу Бернштајна (Bernstein 2000), није нужно ограничен на процес образовања и његову институционализацију, већ се може посматрати знатно шире – пре свега у контексту друштвених односа заснованих на неравнотежи моћи између две стране путем кога се истовремено репродукују и изводе друштвена сазнања, врши друштвена контрола, те утврђује друштвени поредак. Тако се под овим појмом може обухватити и однос лекара и пацијента, психијатра и ментално оболеле особе, архитекте и његовог клијента итд. Овакво обухватније посматрање педагошке праксе послужило је као полазиште у истраживању музичког програма Радио Београда између два светска рата. Наиме, полазећи од чињенице да је радио као масовни медиј поиман као важно средство у процесу образовног и културног уздицања шире популације, неупитно је његово доминантно позиционирање спрема слушаоца. Такав вид позиционирања нарочито је истицан од стране савременика који су пратили рад београдске радио станице и других радио станица на простору Краљевине Југославије, коментаришући и критички се осврћући на њен програмски садржај. Посебно је, у том контексту, наглашавана важност радија у процесу успостављања одређених стандарда када је реч о одабиру музике и музичких извођача, који би омогућили слушаоцима да усвоје претпоставке о томе које су музичке и извођачке праксе одговарајуће и прихватљиве и обрнуто. Осим тога, изузетан значај имало је и креирање замисли југословенске музике и њено посредовање кроз радијски програм. Ипак, иако су критичари полазили од претпоставке о изузетној надмоћности радија у процесу формирања националног идентитета и обликовања музичког укуса посматрајући слушаоце као пасивне субјекте које је могуће у потпуности контролисати и усмеравати, сама радијска пракса показивала је супротно. Наиме, не само да слушаоци нису били пасивни, већ су пружали велики отпор „педагошкој“ радијској пракси, посебно када је реч о музичким емисијама. То се може закључити на основу штампаних програма Радио Београда, потом, сведочења уредника и хроничара и, најзад, сачуваних архивских докумената. Анализа поменуте грађе показује да је радијски програм представљао важно место сучељавања и преговарања између две хијерархијски позициониране стране – музичких стручњака (у улози културних и националних педагога), као оних који посредују доминантна друштвена уверења, норме, сазнања итд. и слушаоца, који та уверења, норме и сазнања треба да усвоје и интернализују. Без обзира на друштвену надмоћност прве групације, евидентно је да је њихов утицај био ограничен захваљујући континуираном супротстављању слушаоца и њиховом непристајању на подређену улогу. Овакву појаву сматрамо битном будући да она доводи у сумњу „једнодимензионална“ посматрања радија у којима се потенцира његова функција пропагандног средства, то јест једне од кључних „карика“ у склопу идеолошког државног апарата у међуратном периоду. Насупрот томе, намеће се претпоставка о сложенијем друштвеном позиционирању овог медија и уједно ствара могућност да се, на основу тога, продубљеније проблематизује улога културног и медијског поља у тадашњем југословенском друштву.

Стефан Цветковић
Ксенија Стевановић
Радио Београд 3
muzicka3p@rts.rs

ТЕХНО-ПОЛЕТ. ДИРЕКТНИ ПРЕНОСИ И ПРОГРАМСКИ ТЕКСТОВИ У КОНТЕКСТУ УСПОСТАВЉАЊА „НОВОГ МЕДИЈА“ У ЧАСОПИСУ *РАДИО БЕОГРАД* У ПЕРИОДУ ОД 1929. ДО 1934. ГОДИНЕ

У овом раду повезаћемо идеју технолошке еманципације са општим смерницама музичког програма радија у првим годинама његовог постојања. Наиме, 1929. године Радио Београд се оснива као деоничарско друштво – медијска компанија која почиње да гради своје место у Србији и да ствара своју публику. Настанак Радио Београда нераскидив је са стратегијама капиталистичке производње, али и са наративом „преовладавања кризе“, који тих година захвата модерни свет. Идеја „новог медија“ и „техно-оптимизма“ била је друга страна схватања о тешком и неизвесном тренутку „модерног света“.

Пионири Радио Београда су се од самог почетка окренули превладавању тешких препрека у земљи која до тада није имала већи приступ радијској технологији. Ипак, треба имати у виду да овакав приступ није био необичан и да су многе друге земље пролазиле кроз сличан пут, иако су биле много развијеније и богатије. Један од начина да се успостави програм и привуче публика било је улажење у бројне директне преносе – из Београда, тадашње краљевине Југославије, али и иностранства, као и писање програмских текстова, које ћемо анализирати у раду.

* * * * *

Сесија 2: *Sender Belgrad* (немачки окупацијски радио) за време Другог светског рата

Мирјана Николић

Факултет драмских уметности, Универзитет уметности у Београду

nikolicmirjana66@gmail.com

МУЗИЧКИ САДРЖАЈИ У ПРОГРАМУ РАДИО БЕОГРАДА (SENDER BELGRAD) ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТског РАТА – ОД ЕСКАПИЗМА ДО ВРХУНСКИХ УМЕТНИЧКИХ ДОМЕТА

У целокупној историји радиофоније у Србији, период Другог светског рата током кога је из Београда програм емитовао ратни Радио Београд – *Sender Belgrad*, представља врло интригантан и недовољно истражен период. У највећем броју извора, књига и публикација, констатује се да је ова медијска кућа током овог периода била под апсолутном јурисдикцијом немачких, окупационих снага и тзв. домаћих издајника. На жалост, доступне анализе више су се бавиле квалификацијом историјске позадине времена него програмско-продукционим деловањем ове станице.

У том смислу, циљ рада није да ревалоризује деликатне историјске теме, већ да истражи и представи нове податке о функционисању и деловању Радио Београда у периоду од 1941. до 1944. године. Ескапизам, симулација склада, хармоније, нормалног живота у коме своје место имају и мода и забава и музика, те величање успеха Немачке, и као војне силе и Немаца као нације, биле су неке од основних карактеристика програма овог радија. *Sender Belgrad* је представљао важан информативно-пропагансни пункт, међутим, доминантно место у програму припадало је пажљиво одабраним музичким садржајима које су изводили стални сарадници београдског радија или најеминентнији и најквалитетнији уметници тог времена као гости. Осим представљања извођача и уметничких ансамбала који су учествовали у реализацији програма, посебан акценат анализе биће стављен и на анализу музике и музичких садржаја, програмску функцију музике и укупну репертоарску политику у домену музике.

У методолошком смислу извори у изради рада су били: садржаји дневне, недељне и месечне штампе, званични службени листови тог времена (*Службене новине*) и архивска грађа (Војни архив и Архив Радио Београда). Једна од препрека у истраживању везана је за архивску грађу, која је у годинама социјализма претрпела модификацију или уништена, док су дневне новине и периодике тог времена биле снажно идеолошки обојене и саображене дневно-политичким циљевима глорификације успеха немачких окупационих снага.

Маја Васиљевић

Филозофски факултет, Универзитет у Београду

maja.vasiljevic@f.bg.ac.rs

SENDER BELGRAD У БИОПОЛИТИЧКОМ КОНТЕКСТУ НЕМАЧКЕ УПРАВЕ БЕОГРАДА (1941–1944)

У раду се разматра делатност београдске радио станице *Зендер Белград* (*Sender Belgrad*) у току немачке окупације Београда у Другом светском рату. Резултат је опсежних истраживања за потребе докторске дисертације у Архиву Војноисторијског института (АВИИ), Народне библиотеке Србије (НБС) и Одељења за документацију Радио Београда (ОДРБ). Посебна пажња посвећена је фонду Немачког пропагандног одељења и часопису *Коло*, а потом и осталој периодици и штампи публикованој од 1941. до 1944, нпр. *Српски народ* и *Народна одбрана*. Поред наглашавања значаја и карактеристика нацистичке пропаганде оличене у станици *Sender Belgrad*, ауторка се фокусира и на локални контекст

функционисања радија у Београду. Концентрисањем на истраживање *Sender Belgrada* као прве и најзначајније институције немачких окупационих власти, ауторка га увидом у грађу и периодичку повезује са институцијама као што су две најзначајније у тадашњем музичком животу – Српско народно позориште и Коларчева задужбина у Београду. Најзад, *Sender Belgrad* се у овом раду разматра као матична институција ка којој су, посредством емитовања концерата или концерата из студија, гравитирале све остале институције, односно постојеће популарне и високоуметничке музичке праксе. Осим систематизације и анализе активности ове изузетно значајне институције не само за интерпетацију живота у окупираном Београду, већ општијих и веома значајних проблема нацистичке пропаганде, у раду се поставља и „биополитички“ теоријски оквир за проучавање радија. С тим у вези, у овом раду се примењују, преиспитују и допуњују „биополитичка“ теоријска (филозофска) становишта различитих аутора, Мишела Фукоа (Michel Foucault), Ђорђа Агамбена (Giorgio Agamben) и Роберта Еспозита (Robert Esposito) који су на маргинама својих студија истицали нацистичку окупацију као врхунац или репрезентативан пример 'деловања' биополитике. Ауторка се посебно надовезује на „аналитичку биополитику“ немачког социолога Томаса Лемкеа (Thomas Lemke). У складу са расположивим простором овог рада, биће праћене биополитичке праксе искључиво на примеру деловања радија.

* * * * *

Сесија 3: *Радио станице у некадашњој Југославији и у суседним земљама*
Session 3: *Radio stations in former Yugoslavia and the neighbouring countries*

Leon Stefanija

Faculty of Philosophy, University of Ljubljana, Slovenia

RADIO AS CULTURAL OR ENTERTAINING MEDIUM? A NOTE REGARDING BROADCASTING POLICIES TILL 1945 IN SLOVENIA

Radio as a new medium was introduced with threefold function, as a tool for communicating information regarding culture, politics and entertainment. Niko Kuret praised it in the weekly newspaper of the Radio as one of the “biggest Slovenian cultural gains that has, primarily, an enlightening role”. Rather rapidly, though, the radio turned its cultural mission toward a more entertaining role. Although the entertainment gradually entered cultural policies, “through the back door”, as a compulsory content accompanying the informative content of the broadcasting policies, it gained importance rather quickly. Already at the dawn of the World War II the concept of radio broadcasting experienced changes in favor of entertainment, hinting at modern concepts of radio as a medium for certain interest group favoring the contents for their entertaining rather than enlightening function. The paper addresses the question: when, in which sense, and to what degree the new media came to grips with the demands of the “common listener”?

Срђан Атанасовски

Музиколошки институт САНУ, Београд

srdjanatanasovski@yahoo.co.uk

ПРОИЗВОЂЕЊЕ „НАРОДНЕ МУЗИКЕ“: КАВАЛ И РАДИО СКОПЉЕ

У старијој етномузиколошкој литератури кавал се по правилу описује као инструмент пастирских заједница муслиманске вероисповести које су насељавале планинске области централног Балкана, који се превашодно употребљава у инструменталном музицирању. Међутим, након окончања Другог светског рата, кавал је добио истакнуту улогу у пројекту произвођења типичне ‘народне музике’ македонске нације, која је управо стекла своје признање. Овај пројекат спровођен је преко институције Радио Скопља и његових ансамбала за извођење ‘народне музике’. Поред извођења инструменталних плесних нумера – кола – развијен је типичан аранжман вокалних нумера, односно песама на македонском језику, у који је био укључен и инструментални увод на кавалу. Ослањајући се на „теорију мреже актера“ (Бруно Латур и други), у овом раду покушаћу да детаљно испитам питања институционалне мреже која је стајала иза овог пројекта, микро-историје појединаца укључених у ову праксу, да појасним стилистичка питања употребе кавала у аранжманима, али и да покажем на који начин је овај пројекат кореспондирао са културном политиком Народне, односно Социјалистичке Републике Македоније, као и са политиком Федеративне народне, односно Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Ово истраживање је посебно значајно уколико се има у виду да је пракса извођења македонске ‘народне музике’ на кавалу имала кључни утицај на интересовање за кавал међу српским музичарима, те за увођење кавала као својеврсног новог српског националног инструмента, најпре у домену извођачке праксе и комерцијалних подухвата, а затим и у државни образовни систем и стручни етномузиколошки дискурс.

Tjaša Ribizel

Muzikološki zbornik, Ljubljana, Slovenia

tjasa.ribizel@gmail.com

RADIO PROGRAMME AT RTV LJUBLJANA IN THE 1960S

Music has always been an important part of the radio programme of Radio Television Ljubljana (RTV Ljubljana). In the beginning, after the reestablishment of radio house in Ljubljana (in 1944) the broadcasts were “live” meaning that both spoken and musical programmes were broadcast live. Over time that changed; aside from the recordings the Radio received, it also recorded and released its own. The editorial offices for different musical genres were also created and firmly established. Since the early 1960s, the information on editorial policies for symphonic music, editorial office for opera and chamber music, editorial office for popular, folk and choir music as well as editorial for youth music can be found in the preserved sources. Aside from different editorial offices, Radio Ljubljana also established more stations; in 1961 there were already two regular stations (1 and 2), however, during the period discussed in this paper Radio Ljubljana 2 was not sufficiently established among the audience – unfortunately there were very few listeners.

The goal of this paper is to present this part of the radio programme from the beginning of the 1960s, focusing on the types and specific radio shows which were predominant in this time, or were introduced as novelties from season to season among the already existing shows. By doing so I will answer the question which musical genres were in the foreground or prevailing and with which shows or musical genres Radio Ljubljana contributed to the joint programme of Yugoslav Radio Television and what this cooperation meant or brought. The information about cooperation can be found as novelty for the season / year 1962, which also makes this year the upper chronological boarder for the musical part of the radio programme that will be discussed in this paper.

Slobodan Dan Paich

Director & Principal Researcher, Artship Foundation, San Francisco, USA

sdpaich@artship.org

SENDING WAVES, RECEIVING CULTURE: FORMATION AND PRACTICE OF RADIO BELGRADE CHILDREN CHORUS (1953–1960)

Introduction: Scope, oral history and critical stance of the paper

Beyond nostalgia or gilded memories there is a need to evaluate the breath, depth and latitude of Radio Belgrade as a post-World War II institution, including its daily programing, artistic output and archival wealth.

There are three qualifications of the author of this paper enabling reflection upon the presence of a children’s chorus in a national radio programing. Firstly, as a historian of art and ideas who includes folklore and indigenous art in the inter-cultural discourses along side of contemporary issues. Secondly, as a practicing artist and theater director weaving oral histories and reminiscences in the creation of original pieces for theater. Thirdly, as a child the author participated in the Radio Belgrade Children Chorus as a member and soloist for seven years.

Ear training, natural voice and singing from memory; Srdjan Baric and Zlatan Vauda

The Chorus encouraged children to memorize music and listen to each other. It was like musical education pre-notation or tempered scale, as it was done in pre-industrial and remote societies. The children chosen to sing in the chorus had a great sense of pitch and timing. Nothing remotely *falsetto* or *belcanto* was taught, but only the clear open voices that communicated freshness. The collaborative work and sense of musicality was developed to a very high level.

This type of learning and connection to timeless ways is evaluated in this paper in view of contemporary issues of attention span deficit and crisis of perseverance of the youth today.

Kula rehearsal room as center of Choral Music of adults and children; Children in the building of Radio Belgrade

Reaching the choral rehearsal space on top of the building was always an adventure. As the adult chorus practiced during the day, the space was free in the evenings. After finishing their homework, children usually gathered from 6 to 8 PM, three to four times a week. Very rarely someone was late for the rehearsal. Children felt responsible for the trust placed upon them by being chosen. The paper explores the segregation and close involvement of children with the grown up world in music making and training in village settings as well as institutions like a Radio Station.

Recording and broadcasting Concert - Classical Music repertoire: Radio Belgrade children participating in live performances

Between 1953 and 1960 the Children Chorus and the author of this paper participated in the first post-WWII performance of Bach's *St. Matthew Passion* sang in German, Honegger's *Jeanne d'Arc* and a recording of Tchaikovsky's opera *The Queen of Spades* for a Western gramophone label with Radio Belgrade orchestra and chorus, as well as local and Russian singers. Members of the Radio Belgrade Children Chorus also sang in the opera *Carmen* as the little pretend soldiers at the beginning of the opera. One evening Mario del Monaco played the leading tenor role of Don Jose; the author of this paper watched and listened to his performance as a little boy, hiding, with a quick help from the stage hands, in the revolving staircase of the production set. This kind of visceral learning, non-verbal help, how-to conversations and mentoring by adult artists was reflected in the quality, standard and motivation of the children performers.

Dr Milica Ilijin as mentor on interpreting folklore, traditional music and dance: A few children gathered around the scholar

Radio Belgrade Children's Chorus sang folk songs from many parts of Yugoslavia in the appropriate dialect. Dr Milica Ilijin offered some insight into those songs. Having gone to a musicological congress to Belgium or France, she brought a recording of Carl Orff's *Carmina Burana* to the author of this paper, one of his favorite pieces of music at the age of thirteen. It was his first gramophone disk long before he had a gramophone player. Radio and live performances gave us access to music at that time in Yugoslavia.

From Opera Bass Cangalovic to visiting Danny Kay: A duet for child and grownup singers broadcast often on good morning children's program

Srdjan Barić composed a little song *Vatrogasci* for a male voice and a boy soprano that was played on the radio for years even when the original boy became a baritone. Also at the children's concerts and welcoming ceremonies the author of this paper sang this with a number of singers that included UNICEF ambassador Danny Kay who sang it in Serbian and carried the author of this paper on to the stage on his back. This is the atmosphere and the characteristics of times where a radio station is creator, maintainer and provider of music on every conceivable level.

Closing reflection on pre-television times and the ubiquitous presence of the radio and its flourishing because of government patronage, but also in spite of it as a gathering of artists of considerable skills. Concluding with few questions of presence and role of artist in the society or community wherever they find themselves now, in history or in the future.

* * * * *

Сесије 4, 5 и 6: *Уређивачке политике и програмске концепције*

Александра Паладин

Радио Београд 1

paladin.a@sbb.rs

ИСКОРИШЋЕНОСТ МУЗИКЕ У ПРОГРАМИМА РАДИО БЕОГРАДА

Музика представља један од најзначајнијих сегмената програма Радио Београда. О томе сведоче статистички подаци који се редовно прате од почетка шездесетих година XX века, а везани су за све програме, чији се број увећавао, али и смањивао од тог времена па до данас. У прилог овом односу речи и музике говори и чињеница да су различита истраживања програма показала да већина (у неким годинама чак 70%) слушаца радија овај медиј слуша због музике.

Сагледавање искоришћености музике у програмима Радио Београда засновано је на истраживању које је обухватило више периода: шездесете године XX века (1965, 1966, 1967, 1968), осамдесете године XX века (1985, 1986, 1987, 1988) и одабрана годишта прве деценије XXI века (2005, 2006, 2007, 2008). У обзир су узете само нумере и композиције које су самостално емитоване, и припадају различитим жанровима. Односно, статистика није обухватила рекламе, цинглове, шпике, радио драме и радиофонска остварења, који као медијски облици такође користе музику, као један од слојева поменутих радијских целина.

Истраживање је у обзир узело укупну присутност музике на програмима Радио Београда, однос музичких и осталих емисија на програму, поделу музике на жанрове, однос емитовања домаће и иностране музике, порекло емитоване музике (домаћа или екстерна продукција). Резултати указују да је без обзира на период, однос музике и говорних сегмената у програмима Радио Београда је процентуално веома сличан, што указује на јасну дефинисаност програма у којима музика има значајно место, а у односу на профилисаност различитих програмских концепција Радио Београда 1, Радио Београда 2, Трећег програма, Стереорама и Београда 202.

Снежана Николајевић

Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу; Радио-телевизија Србије

snik@eunet.rs

САДЕЈСТВО ТЕКСТА И МУЗИКЕ У ОБЛИКОВАЊУ ДРАМАТУРГИЈЕ МУЗИЧКИХ ЕМИСИЈА РАДИО БЕОГРАДА

Као што је познато, у медијском простору музика се појављује у три вида - као пратећи елемент разних садржаја, као сегмент у емисијама мозаичне тематске структуре и као једини или примарни елемент у музичким емисијама. Фокус нашег разматрања биће ова последња наведена категорија. Наиме, порука једне музичке емисија зависи колико од избора и следа музике, толико и од текста који прати музику и који са њом гради глобалну драматуршку целину.

У тежињу да остваре образовну улогу програма и да, у исто време, популаришу уметничку музику, музички посленици у Радио Београду су се увек трудили да профилирају различите типове емисија у којима се, у садејству текста и музике, исказују обе ове намере. Текст може бити презентираан кроз разне новинарске форме – вест, проширена вест, интервју, чланак, коментар, приказ, најава, изјава – а његова садржина, комбинована са музичком садржином, треба да пласира одређену идеју аутора и да пружи могућност слушаоцима да је што лакше усвоје.

Будући да је у процесу едукације познат профил слушалаца којима се аутор обраћа, а у процесу популаризације аудиторјум, углавном, није дефинисан, текст треба да садржи погодну комбинацију пажљиво одабраних елемената који потичу из разних домена – од историје и теорије музике до анегдотских и илустративних детаља – који ће слушаоцима пружити могућност да стекну нова сазнања или да продубе већ стечена. Једном речју, да музику, коју текст наговештава и прати – схвате, прихвате и осете.

Ана Петров

Академија уметности, Универзитет у Бањој Луци

anapetrov82@gmail.com

ПОЛИТИКА ЗАБАВЕ: УЛОГА РАДИО БЕОГРАДА У ПРОИЗВОЂЕЊУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ЗАБАВНЕ МУЗИКЕ

У овом раду бавим се начинима на које је Радио Београд помогао производњи и дисеминацији концепта југословенске „забавне музике“ у другој половини XX века. Имајући у виду да је у социјалистичкој Југославији популарна музичка сцена била под надзором државних званичника који су анализирали колико је „одговарајућа“ одређена музичка сцена за ову земљу, овде ћу тврдити да је Радио одиграо круцијалну улогу у промовисању културалне политике која је укључивала подршку бренду који је постајао један од веома препознатљивих производа Југославије – бренду „праве“ југословенске музике. Крај педесетих година XX века био је карактеристичан по првим рокенроку утицајима, а у наредној деценији велики број beat бендова појавио се на југословенској музичкој сцени и постајао веома популаран међу млађом публиком. Популарна музика, како она локална, тако и међународна, била је промовисана захваљујући институцији Радија, пошто је рокенрол постао познат југословенској публици преко страних радио станица и плоча које су доношене у земљу са Запада. Рок бендови су привлачили пажњу публике, након чега је уследила појава првих специјализованих часописа, радио и телевизијских емисија. Ипак, међу многобројним трендовима у међународној популарној музици, једна специфична врста појављивала се поступно у наведеном временском периоду. У питању је била локална („домаћа“) популарна музика која је постала препознатљива под термином „забавна музика“ (а до тада се називала још и „музика за игру“, „музика за забаву“, „лака музика“). Она је укључивала елементе који су личили на шлагер и канцоне и обично је искључивала елементе који су могли бити доведени у везу са народном музиком. Анализирајући различите механизме произвођења овог брэнда путем институције Радио Београд, посебно ћу се фокусирати на преносе фестивала забавне музике (Загреб, 1953, Опатија, 1958, Београдско пролеће, 1961, Ваш шлагер сезоне, 1967) који су били моделовани по узору на Сан Ремо фестивал и обележени као званичне институције на којима је представљана југословенска забавна музика.

Весна Ивков

Академија уметности, Универзитет у Новом Саду

srbaivkov@gmail.com

ЕМИСИЈЕ НАРОДНЕ МУЗИКЕ У ОКВИРУ ПРОГРАМА РАДИО НОВОГ САДА – ИЗАЗОВ МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТИ

Током протеклих 65 година постојања Радио Новог Сада формиране су рубрике, касније редакције југословенске – односно српске, мађарске, словачке, румунске и русинске народне музике. Са аналитичког становишта, аутор овог рада настоји да дефинише одјек некада емитованих емисија народне музике, односно запажа у којој мери су оне имале забавни, информативни ниво, едукативни значај, те у којој мери су оне биле узор данашњој програмској концепцији. За период од средине

XX века до данас, посебно је интересантно констатовати у којој мери су у оквиру Радио Новог Сада постојали и реализовани домаћи и међународни музички пројекти на представљању мултукултуралности. Поред наведеног, циљ овог рада јесте сублимација предности и тешкоћа у раду редакција српске, мађарске, словачке, румунске и русинске народне музике практичног искуства музичких уредника који креирају шему емисија народне музике, односно сагледавање положаја српске музичке редакције у оквиру институције, као и тенденције развоја осталих музичких редакција Радио Новог Сада у првим деценијама XXI века.

Милица Кнежевић

Филозофски факултет, Универзитет у Београду

simic.milica@gmail.com

ДОПРИНОС РАДИО ПРОГРАМА КОНСТРУКЦИЈИ, РЕКОНСТРУКЦИЈИ И ПРОМОЦИЈИ МУЗИКЕ ИНСПИРИСАНЕ ФОЛКЛОРНОМ ПРАКСОМ У СРБИЈИ

Данас када музичари инспирисани фолклором увелико користе савремене технике и могућности дигиталне технологије и медија, ауторка сумира своја искуства вишегодишњег доприноса креирању музичког програма Радио Београда у протеклој деценији. Овај временски оквир поклапа се са периодом наговештаја и успона комерцијалног интернета у Србији. Нове интерпретације музике инспирисане фолклором, посматране кроз призму народне, популарне и високоуметничке музичке праксе, ауторка тумачи у контексту домаће али и иностране музичке сцене, указујући на појаву „нове аутентичности“ и својеврсне авангарде која је у супротности са масовном културом.

Саша Божидаревић

Факултет уметности, Универзитет у Приштини са седиштем у Косовској Митровици

sasabozidarevic@gmail.com

ХОРСКЕ РУКОВЕТИ И СРОДНЕ ФОРМЕ НА ПРОГРАМИМА РАДИО БЕОГРАДА

Руковети (и сродне форме), као саставни део хорског стваралаштва и културне традиције српског народа, представљале су важан и неизоставни сегмент музичких програма Радио Београда. Близак контакт који је успостављен на релацији између ове категорије хорског жанра и радија, развијао се у смеру узајамне утилитарности. С једне стране, овај корпус композиција дао је знатан допринос повећању квалитативног нивоа радијског програма, док је са друге, радио као значајан културни и информативни медиј утицао на презентацију и популаризацију руковети и њихових еквивалената. Утицаји радијске продукције на културу и креирање музичког живота, били су изузетно велики нарочито у периоду између два светска рата, за време окупације и првих деценија послератног периода, све до појаве телевизије. У апострофираном временском периоду, на радију су у складу са политичким усмерењима конципиране и уметничке стратегије, у оквиру којих су у већем или мањем обиму била заступљена дела српских и југословенских композитора инспирисана фолклором (збирке, потпури, свите, руковети и сл.). Заправо, може се констатовати да су ова дела по потреби и у духу културне и друштвене климе, била експлоатисана у оној мери у којој је то било у интересу владајућих политичких кругова. Радио Београд, као најзначајнија и најугледнија институција ове врсте је у контексту таквих културних и политичких прилика имао посебну улогу у креирању и обликовању друштвене свести и уметничког укуса његових рецепијената. Са појавом телевизије почиње нова ера медијске презентације, па се бележи и опадање слушаности радијских програма, посебно у постсоцијалистичком периоду. Овакав негативан тренд, на срећу, није утицао на квалитет радијских програма, који су нарочито у области музичког стваралаштва и презентације српске уметничке и хорске музике задржали висок ниво професионалности. Тако је Радио Београд, са

својим програмима и високостручним сарадничким кадром, остао водећа културна институција у радиодифузној систему наше земље. Циљ овог рада је да се у контексту друштвено-политичких и културних прилика присутних на овим просторима од емитовања првог програма на Радио Београду (24. марта 1929. године), па све до данашњег дана, процени квантитативна заступљеност руковети домаћих аутора у програмима ове медијске куће и утврди њихов допринос развоју програма уметничке музике.

Милан Милојковић

Академија уметности, Универзитет у Новом Саду

milanmuz@gmail.com

ГРАМОФОНСКЕ ПЛОЧЕ СА ДЕЛИМА СРПСКИХ АУТОРА СЕДАМДЕСЕТИХ И ОСАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XX ВЕКА У ФОНОТЕЦИ РАДИО БЕОГРАДА

Грамофонска плоча као јединица архивске грађе представља значајан историјски артефакт који, поред звука, о времену из којег потиче сведочи још и дизајном амбалаже (омота), као и пратећим текстуалним прилозима. За разлику од других носача звука у архиву Радио Београда, као што су магнетофонске траке, плоча је у већини случајева део званичног издања, те самим тим пружа много више информација о садржајима које носи. У овом раду ћу из музиколошког аспекта посматрати начине на које музика улази у дискографску производњу, са фокусом на односу између значења које се може везати за одређене композиције и оног (значења) које се успоставља када се та композиција нађе на грамофонској плочи, у амбалажи која је визуелно одређује. Како истиче Мирјана Веселиновић-Хофман, музиколошка компетенција је „сама по себи“ већ интердисциплинарна, те се може рећи да се у овом тексту на њеном тлу укрштају знања из историје и теорије уметности и историје и теорије дизајна. Овај однос између звучне и визуелне компоненте плоче ће бити у средишту анализе винилних издања са композицијама српских аутора који су стварали током осме и девете деценије XX века. У раду ће бити праћене промене у представљању српских аутора и њихових дела током ове две деценије, од плоча са почетка седамдесетих година које још увек појединим аспектима упућују на социјалистичку идеологију, преко монографских албума и едиција, све до независних издања и експеримената са краја осамдесетих година, тј. периода аналого-дигиталне трансформације технологије производње носача звука.

Ирина Цвијановић

Радио Београд 3

irina.cvijanovic@gmail.com

Растко Јаковљевић

Музиколошки институт САНУ, Београд

ralfey@yahoo.com

ЕМИСИЈЕ ДРАГОСЛАВА ДЕВИЋА О „МУЗИЦИ СВЕТА“ НА ТРЕЋЕМ ПРОГРАМУ РАДИО БЕОГРАДА

По завршетку Другог светског рата покрећу се Трећи програми радија у Енглеској, Француској и Западној Немачкој. За водећим метрополама није каснио ни Београд. Године 1965. оснива се Трећи програм Радио Београда, који као свој важан циљ поставља излазак у сусрет што већим потребама за уметношћу, културом и науком. Уредници и сарадници редакције преко новог канала слушаоцима теже да учине доступним уметничка дела, научну и филозофску мисао, али и да их кроз *повратак прошлост и удаљеном* упознају са бројним традиционалним (музичким) културама света. Поред великог броја важних музичких емисија које су пратиле уметничку сцену тадашње Југославије, фестивале широм Европе, као и дела из различитих историјских периода и њихове репрезентативне интерпретације, концепцију музичког програма допуњавали су и чинили разноврсном и звуци традиционалне „музике света“, много пре него што је овај појам заживео у свом савременом,

комерцијалном виду. Овај рад има за циљ да представи и укаже на важност рада етномузиколога, професора др Драгослава Девића, на Трећем програму Радио Београда кроз емисију *Музичка традиција* која је емитована готово три деценије, али и да покаже како је она у значајној мери отворила простор за извођење традиционалне музике ван оквира радијског медијума.

Ивана Медић

Музиколошки институт САНУ, Београд

dr.ivana.medic@gmail.com

ЦИКЛУС КОНЦЕРАТА *МУЗИЧКА МОДЕРНА* ТРЕЋЕГ ПРОГРАМА РАДИО БЕОГРАДА (1967–1985)

Циклус концерата савремене музике, емитованих у директном преносу на таласима Трећег програма Радио Београда, покренут је две године по оснивању Трећег програма (1965) као медија превасходно окренутог савременој уметности, култури и науци. Овај циклус директних преноса најпре је понео назив *Музика данас* (од првог концерта, 20. фебруара 1967. до последњег у тој години, 28. децембра 1967), да би се од 8. фебруара 1968. усталио наслов *Музичка модерна*, који се одржао све до 20. марта 1985, када је, услед све јачег продирања постмодернистичких тенденција које су донекле обесмислиле овај назив, преименован у *Musica viva (Жива музика)*. Током 18 година које су у фокусу мог истраживања, готово сваки концерт био је пропраћен јавним дискусијама или трибинама, такође директно преношеним на таласима Трећег програма, на којима су учествовали композитори, музиколози, естетичари, диригенти и други стручњаци за савремену музику. Поред тога, сви концерти били су испраћени критичким освртима из пера угледних српских музиколога и естетичара, објављеним у дневној штампи или емитованим у емисији Хроника Трећег програма. У овом раду даћу преглед концерата одржаних од 1967. до 1985. године, сачињен на основу опсежне документације која обухвата најаве у дневној штампи, кошуљице и спикерске текстове директних преноса, транскрипте дискусија вођених после концерата, објављене критичке приказе и коментаре итд. Осврнућу се на заступљеност појединих извођача и ансамбала, однос иностраних наспрам домаћих (у то време, југословенских) извођача, број композиција премијерно изведених на концертима из овог циклуса, ексклузивност појединих иностраних гостовања, престижност дворана у којима су концерти одржавани, као и на потоњу критичку рецепцију. Циљ овог истраживања је да осветли укупан допринос серијала *Музичка модерна* афирмисању музике друге половине XX века у Србији и стимулсању савременог композиторског стваралаштва у посматраном раздобљу.

*****

Сесија 7: *Лабораторије звука: Радиофонија, Електронски студио*

Марија Ћирић

Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу):

marijamcivic@yahoo.com

ИГРА И МУЗИКАЛНОСТ КАО ПРЕТПОСТАВКЕ РАДИОФОНИЈЕ

Уметност радија, радиофонија или осма уметност (јер настаје по успостављању седме, уметности „покретних слика“), не поседује популарност какву је стекао филм или (уметнички) обрасци везани за просторе телевизије. Радио је медиј далеко скромнијих (финансијских) улагања, што је истовремено његова предност. Радиофонија је тако ослобођена императива стварања профита и окренута темељној својој функцији, игри звуком, што је услов њеног бивствовања.

Рад указује на основне области уметности радија, концентришући се на експерименталну форму радиофоније као најмузикалније и најразвијеније поље овог домена. Обрасци експерименталне форме радиофоније јесу својеврсни музички облици који израз заснивају на ауторском напору да корпус звука организује по принципима структурисања музике, односно, „компоновања у звуку“ (Неда Депола), те их с разлогом срећемо и под именом радиофонијска музика. Експериментална форма театра звука (из разлога постојања аутентичне аудитивне „сцене“) доноси нови вид изражајности, будући да, баш као и неки поступци савремене уметничке музике, трага за новим видовима и изворима звука. Често је поистовећивана са конкретном (али и електронском) музиком из разлога укључивања шума као музичког средства, али и због условљености технологијом. Основни циљ ове радиофонијске области је стварање нових звучних објеката чији су путеви креирања безбројни – што опет указује на игру и музикалност.

Хипотеза о игри и музикалности као радиофонијским претпоставкама поткрепљена је примерима из домаће уметничке праксе, узетим из серије *Радионица звука* Драмског програма Радио Београда, чији су аутори изразите стваралачке личности српске радиофоније (Ивана Стефановић, Владан Радовановић, Бода Марковић, Арсеније Јовановић, Александар Протић).

Ана Котевска

Музиколошко друштво Србије, Београд

dikotana@sbb.rs

КОМПОНОВАЊЕ ЗВУЧНИХ ОТИСАКА ГРАДОВА – ПРИМЕРИ ИЗ РАДИОФОНСКОГ СТВАРАЛАШТВА ИВАНЕ СТЕФАНОВИЋ

После покушаја да осветли кратак а динамичан развој радиофонске уметности, новог жанра који је од својих почетака (1948) био подложен концептуалним и термилолошким променама и редифиницијама, рад ће се посебно бавити радиофонским опусом Иване Стефановић (1948), значајним сегментом стваралаштва ове композиторке, посебно оном линијом која се односи на компоновање звучних отисака градова.

Урбани медиј који се развијао упоредо са демографском експлозијом европских метропола, радио је од својих почетака окупао савремене музичке ствараоце заинтересоване за технолошке иновације као што су тоталитет звучних извора (Pierre Schaeffer) и/или колажно моделирање звучних објеката (Pierre Boulez), ствараоце који су каптирали, модификовали, транспоновали, коментарисали, урбане звучне пејсаже и стварали музику за радио. С друге стране, кроз нови дискурс философије и

књижевности израстале су идеје о градовима са различитим предзнацима, од поетско-философских симбола Гастона Башлара (Gaston Bachelard) – градови су бучна мора – и имагинарних, метафоричних градова Итала Калвина (Italo Calvino), преко, у реалности утемељених, тражења савезништва уметности и науке Анрија Лефебра (Henry Lefebvre – *Le droit à la ville*) до утопијских и футуристичких димензија Ервина Панофског (Erwin Panofsky). За разлику од првих који су поетизовали појам урбанитета, друга двојица аутора су проблематизовала и поткопавала његове утврђене идеолошке статусе.

Све ове идеје, доступне у преводима на српско-хрватски, често и на таласима Трећег програма Радио Београда, којима треба придодати домаће доприносе на тему градова, нпр. Богдана Богдановића (*Урбос и логос, Залудна мистрија*), Ивана Стефановић је могла фрагментарно да асимилије још од краја педесетих година XX века, паралелно освајајући и усавршавајући технолошке претпоставке везане за области радиофоније и електронске музике у Београду (где су деловали Арсеније Јовановић и Владан Радовановић) и Паризу (IRCAM).

Од 1989. године, тачније од премијерног емитовања радиофонског дела *Lingua/Phonia/Patria*, копродукције Радионице звука Радио Београда и Horspiel студија WDR из Келна, може се говорити о новој, ангажованој, у интернационалним размерама признатој стваралачкој фази Иване Стефановић, која траје и данас и коју бих описала као вид синтезе и равнотеже њених усвојених знања, уметничког и интелектуалног интегритета које су се, парадоксално, поклопили са почетком дезинтеграције основних цивилизацијских вредности на тлу Југославије. Током наредне две деценије настала су дела посвећена градовима, у којима се поетизација и проблематизација међусобно укрштају и допуњују, не супротстављајући се једна другој. Иако се односи између поетског и ангажованог мењају у различитим друштвеним и политичким контекстима, може се рећи да у досадашњем стваралаштву Иване Стефановић претеже поетски, или пре хуманистички поемски став. Тако *Метропола тишине Стари Рас* (1992), коју ауторка означава као „радиофонску поему“, плута на радио таласима између амбијенталних звукова и импровизација ансамбла Ренесанс снимљеним на археолошким остацима некадашње метрополе, да би завршила у крешенду бујице и лавине камења, којом се сутерише ново разарање на помолу. У радиофонској поеми *Lacrimosa* (1993), Ивана Стефановић као основни документарни материјал користи претеће звуке грађанског рата и егзодуса који су тада раздвајали и спајали Сарајево и Београд, истовремено им пружајући звучно огледало начињено од фрагмената из различитих реквијема. ...*На путу по земљи камена*, сниман у Јеревану и остварен у студијима Радио Београда 2000. године и *Први источни сан* из 2006. везан за Дамаск, и поред путописних звучних карактеризација најстаријих, и данас живих урбаних насеља, у много већој мери, захваљујући мрежи гласних и тихих звучних сведока (И.С.), конкретних отисака и цитата из различитих црквених пракси, чује се као универзални екуменски уметнички и интелектуални став пре него као игра егзотичним звуцима из ове две престонице.

Ивана Неимаревић и Ксенија Стевановић

Радио Београд 3

muzicka3p@rts.rs

ЕЛЕКТРОНСКИ СТУДИО РАДИО БЕОГРАДА ОД ЛАБОРАТОРИЈЕ НОВОГ ЗВУКА ДО АРХИВА АНАЛОГНОГ ЗВУКА

Експериментална и иновативна делатност Радио Београда била је изражена од његових почетака. Зато не чуди, што се почетком седамдесетих година XX века приступило, у складу са трендом у другим европским центрима, са оснивањем Електронског студија при Радио Београду. Великим прегалачким радом Владана Радовановића и Пола Пињона (Paul Pignon), а уз подршку руководства Радио Београда, купљен је уређај Synthi 100 EMS који је постао стожер будућег рада у студију. Током седамдесетих година у Радио Београду се одвијала завидна активност – посебно током 1973. и 1974. године – дакле, у годинама покретања студија и упознавања са новим уређајем. Гостовали су

уметници из земље и иностранства који су, уз помоћ Радовановића и Пињона, стварали нова дела и постављали Студио Радио Београда на мапу електронске музике Европе и света.

Данас се у Фонотеци Радио Београда, као и у самом студију чувају композиције настале у периоду активног рада Електронског студија Радио Београда – од оснивања 1972. године до почетка деведесетих година прошлог века, када долази готово до гашења продукционе активности. У раду ћемо дати преглед стања материјала и његову контекстуализацију, као и место у односу на статус аналогне електронике у данашњој, дигиталној и постдигиталној епохи.

*****

Сесија 8: *Музичка продукција и ансамбли*
Радио-телевизије Београд / Радио-телевизије Србије

Марија Маглов

Факултет музичке уметности, Универзитет уметности у Београду

marijamaglov@gmail.com

ПОПУЛАРИЗАЦИЈА ОЗБИЉНЕ МУЗИКЕ НА ПРОГРАМИМА РАДИО БЕОГРАДА И У ИЗДАВАШТВУ ПГП РТС-А

Циљ овог рада јесте да се представе и проблематизују одабране емисије различитих програма Радио Београда, чији су делови садржаја, према избору уредника, касније објављивани на плочама, касетама или компакт дисковима у оквиру ПГП РТБ-а/ПГП РТС-а. Управо ти носачи звука, који носе наслове одговарајућих емисија, представљају занимљиве примере издаваштва ПГП-а, а уз то, потврђују блиску сарадњу која је постојала између различитих огранака једне медијске куће – Радио-телевизије Србије. Концепција ових емисија вођена је идејом да се канонска дела приближе публици, односно, да јој се представе на пријемчив начин. Таква оријентација уредничких политика у складу је са културном политиком која је била на делу у СФРЈ, а у чијој основи се налази идеја да се садржаји високе културе учине доступним свима. Начин на који је то реализовано у пракси повремено указује на усвајање одређених стратегија карактеристичних за популарну музику. У том смислу, као парадигматичан пример издвајају се емисија *Драгстор озбиљне музике* и плоче/касете *Топ листе Драгстора озбиљне музике*. Чињеница је да су носачи звука са овим садржајем представљали значајан део издаваштва ПГП-а и током последње деценије XX века, у транзиционом периоду како за институцију, тако и за културну политику и друштво уопште, када је издавање дела савремених композитора значајно опало. Но, то не говори нужно о успешној формули поменутих и сличних емисија, већ би се могло и констатовати да је континуирано извођење уредничких политика на поменути начин утицало на очекивања публике и обликовање њеног укуса. Разматрањем проблема понуђених у овом раду, могло би се доћи до увида у неке од начина на које је озбиљна музика представљана у оквиру Радио Београда, а који (начини) говоре културној политици, уредничким стратегијама и, донекле, произвођењу музичких навика када је озбиљна музика у питању.

Јелена Јанковић-Бегуш

ЦЕБЕФ, Београд

jelenaforfree@gmail.com

ДОПРИНОС АНСАМБАЛА МУЗИЧКЕ ПРОДУКЦИЈЕ РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈЕ СРБИЈЕ ПРОМОВИСАЊУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ И СРПСКЕ УМЕТНИЧКЕ МУЗИКЕ НА БЕОГРАДСКИМ МУЗИЧКИМ СВЕЧАНОСТИМА (1969–2013)

Симфонијски оркестар, Хор и Дечји хор Музичке продукције Радио телевизије Србије (до 1995. Радио-телевизије Београд) представљали су извођачке стожере Београдских музичких свечаности током 45 година постојања овог најстаријег и најзначајнијег фестивала уметничке музике у Србији. У овом раду биће сагледана њихова улога у представљању југословенског и српског музичког стваралаштва на БЕМУС-у, са посебним освртом на премијерна извођења и фестивалске поруцбине. Циљ истраживања је да се осветли репертоарска политика ових ансамбала у односу на друштвена и економска превирања у земљи, која је протеклих деценија више пута мењала назив и границе, те да се на овом примеру испита и улога Музичке продукције РТС-а у формирању националне културне политике.

Срђан Тепарић

Факултет музичке уметности, Универзитет уметности у Београду

teparic@gmail.com

ОПСТАНАК МЕШОВИТОГ ХОРА РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈЕ СРБИЈЕ У ГОДИНАМА ТРАНЗИЦИЈЕ (2000–2014)

Више је разлога због којих је у анализи активности још увек најреспектабилнијег професионалног хорског ансамбла у Србији, изабран најновији историјски период. После демократских промена у земљи, очекивало се да ће се и хор Радио телевизије Србије вратити у златно доба свог постојања прекинуто са почетком ратних дејстава у бившој СФРЈ. Време је показало да се десило управо обрнуто: ансамбл се борио за опстанак, па је чак у неким моментима било и претњи да ће бити укинут. У овом раду бавићу се анализом следећих активности хора: концертима у току сезона, бројем премијера и извођења дела савремених српских композитора, учешћима на фестивалима, трајним снимцима и компакт диск издањима. Гледајући сваку од ових активности за себе, закључак је да се могло остварити много више. Пре свега, приметно је да је у току сезона недостајало више концерата вокално-инструменталних дела ораторијумског типа; извођења савремених дела страних и српских композитора била су прилично ретка; исти је случај и са трајним снимцима рађеним за потребе Радио Београда, као и са компакт диск издањима. Учешћа на фестивалима свела су се на неколико главних у земљи (од којих се неки фестивали укидају), док гостовања у иностранству, уколико се не рачуна неколико наступа у земљама региона, не постоје. Ансамбл који би требало да има око шездесет чланова сведен је на број од око четрдесет. И поред ових чињеница, охрабрује податак да је у последње две сезоне хор на неколико концерата који ће посебно бити истакнути, успео да оствари значајне извођачке и уметничке домете. Циљ рада је да укаже на неопходност ревитализације ансамбла чији значај је за српску културу и уметност немерљив. Без њега, читав један сегмент српске музике остао би без свог релевантног тумача.

* * * * *

Сесија 9: Радио у XXI веку

Ивана Ерцеговац

Факултет за културу и медије, Мегатренд универзитет

iercegovac@megatrend.edu.rs

РАДИО КАО ИНТЕГРИСАНИ ДЕО ИНТЕРНЕТА: НОВИ ЖИВОТ СА ГЛОБАЛНОМ СЛУШАНОШЋУ

Иако се сматра да је радио медиј који изумире, не може се превидети чињеница да је снага овог медија и даље у неким сегментима сакодневнoг живота на сасвим задовољавајућем нивоу. Истраживања показују да, у односу на иначе доминантнији електронски мас-медиј – телевизију, у одређеном делу дана, као и у неким околностима (у колима, у шетњи, на послу и сл.) радио има чак и одређену предност. Посматрајући на оптимистичан начин такву ситуацију, те у складу са технолошким напретком, може се препознати и извесна могућност реинкарнације и ревитализације радијских формата кроз нов медиј, односно интернет. Имајући у виду да интернет као нов и техничко-технолошки моћнији медиј „усисава“ све остале, те да радио не представља више (као ни остали класични медији) неку врсту „stand alone“ пројекта, отварају се неке нове, нарочите предности да радио као интегрисани део новог комуникационог канала функционише у нешто бољим условима него што то тренутно чини. Бројне светске, али и домаће радио станице препознају интернет као унапређени начин пласирања радио програма, те се на својим веб страницама препуштају тзв. live stream емитовању.

У раду се даје посебан осврт на техничке, технолошке, али и законске и финансијске могућности у којима нова врста радија може функционисати. Такође, разматра се и значај националних, регионалних и локалних фреквенција у односу на глобални спектар који пружа светска мрежа.

Марија М. Каран

Универзитет уметности у Београду

marija.karan@gmail.com

ПРОФИЛАЦИЈА САВРЕМЕНОГ РАДИЈСКОГ АУДИТОРИЈУМА – УЛОГА СЛУШАЛАЦА У УРЕЂИВАЊУ РАДИЈСКЕ МУЗИЧКЕ КОНЦЕПЦИЈЕ

У овом раду се проблематизује и дефинише савремени радијски аудиторijум и сагледава његова функција при креирању радијске музичке/програмске концепције. Увођење и дефинисање термина „прективни аудиторijум“ (након „неактивног“ аудиторijума који су дефинисали теоретичари Франкфуртске школе, те „активног“ аудиторijума теоретичара Центра за студије културе из Бирмингема), резултат је нове фазе у развоју радијске публике. Комерцијалне националне радио станице неадекватном форматизацијом ограничавају своје слушаоце на унифицирану, сведену музичку матрицу, уз спутавање креативне и едукативне улоге тог медија. Када је реч о поштовању и развијању музичког укуса аудиторijума, ригидним уређењем маргинализована је и улога музичког уредника, а радио престаје да бива хумани медиј који комуницира са аудиторijумом, те осећа пулс публике у сваком тренутку и на то адекватно реагује. Извесно је да ће, баш из тог разлога, „преактивни“ радијски аудиторijум (који добија на снази захваљујући експанзији интернета и могућношћу суштинског задовољења свог музичког укуса у том медијском формату) постати важан фактор и у преобликовању приступа креирању музичке концепције на националном, форматизованом радију. „Преактивни аудиторijум“ је феномен настао услед адекватног

неиспуњавања потреба слушатеља и представља суштински кључни фактор при конструисању и уређивању савремене музичке радијске концепције. Суштина је у томе да, како Франсис Бал (Francis Valle 1997) каже, „медји, мада способни да мењају правила игре, и даље су немоћни да одређују врсту и висину улога, било индивидуалних било колективних“, а у последње време занемарене су улоге и радијског аудиторјума и музичког уредника. Веома је важно профилисати савремени аудиторјум са посебним акцентом на неопходност интерактивне радијске музичке уређивачке политике. Однос националног форматизованог радија са „преактивним аудиторјумом“ је есенцијалан и за суштински опстанак тог мас-медја у ери новог светског медијског поретка, било да је реч о комерцијалним националним радио станицама или државном форматизованом радију.

Музиколошки институт
Српске академије наука и уметности

Institute of Musicology
Serbian Academy of Sciences and Arts

НАУЧНИ СКУП СА МЕЂУНАРОДНИМ УЧЕШЋЕМ
Радио као стуб развоја српске и југословенске музичке културе и уметности
Књижница апстраката

Београд, 11–13. децембар 2014.

Музиколошки институт САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд
music_inst@music.sanu.ac.rs

За издавача

др Мелита Милин, директор Музиколошког института САНУ

Уредник књижнице апстраката

др Ивана Медић

Дизајн насловне стране и техничка припрема

Дејан Медић

Штампа

Сору Сентар, Београд

Тираж

200 примерака

*Организовање овог научног скупа финансијски је подржала
Организација музичких аутора Србије – СОКОЈ*

ISBN 978-86-80639-21-5